

اثر بی ثباتی برخی شاخص های کلان اقتصادی بر تعداد شرکت های فعال در فضای کسب و کار ایران

وحید دهباشی*، هادی اسماعیل پور مقدم** و زهرا اربابی***

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۱/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۰/۲۴

چکیده

در دوره های اخیر به منظور حل مشکلات اقتصادی جوامع در سطح کلان، بهبود فضای کسب و کار مورد توجه قرار گرفته است. فضای کسب و کار شامل عوامل خارج از کنترل بنگاه ها است که بر عملکرد بنگاه های اقتصادی تاثیر گذار است. این مفهوم در دهه های اخیر مورد توجه کشورهای و نهادهای بین المللی قرار گرفته به طوری که بخشی از اهداف و سیاست گذاری های کلان کشورها به بهبود فضای کسب و کار اختصاص یافته است. از این رو، این مطالعه به بررسی اثر بی ثباتی برخی شاخص های کلان اقتصادی بر تعداد شرکت های فعال در فضای کسب و کار ایران می پردازد. نتایج در چارچوب روش هم جمعی و مدل خودرگرسیون برداری نشان می دهد که کیفیت محیط اقتصادی، فیزیکی و انسانی بر تعداد شرکت های فعال در فضای کسب و کار ایران اثر می گذارد. به بیان دیگر در بلندمدت، افزایش بی ثباتی در شاخص های کلان اقتصادی به عنوان نماگر کیفیت محیط اقتصادی، موجب کاهش تعداد شرکت های فعال می شود. همچنین شاخص های توسعه انسانی و سرمایه فیزیکی به عنوان نماگرهای کیفیت محیط انسانی و فیزیکی، تاثیر معنادار و مثبتی بر افزایش تعداد شرکت ها دارند. بنابراین در جهت گسترش شرکت های فعال در فضای کسب و کار، ضروری است دولت با اتخاذ برنامه ریزی های دقیق برای افزایش کیفیت محیط مؤثر بر آن به ویژه ثبات اقتصاد و اجرای متعهدانه آن گام بردارد.

طبقه بندی JEL: E63, P47, O44.

کلید واژه ها: فضای کسب و کار، بی ثباتی، VAR.

* عضو هیات علمی گروه اقتصاد کشاورزی، دانشگاه زابل، زابل، ایران.

** دانشجوی دکتری اقتصاد، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران - نویسنده مسئول، پست الکترونیکی:

hadies1369@gmail.com

*** عضو هیات علمی گروه مدیریت بازرگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان، زاهدان، ایران.

۱- مقدمه

صاحب‌نظران و سیاست‌گذاران در کشورهای مختلف به منظور دستیابی به رشد اقتصادی، رفاه و حل مشکلات اقتصادی جامعه راهبردهای مختلفی را برگزیده‌اند. اغلب بهبود فضای کسب و کار به عنوان یک راهبرد شناخته شده اقتصادی مدنظر قرار می‌گیرد. از دید برخی محققان این راهبرد، مکمل (بارتل و هریسون^۱، ۲۰۰۵ و ساکس و همکاران^۲، ۲۰۰۰) و یا پیش‌نیاز (اسفتی و همکاران^۳، ۲۰۰۸) خصوصی‌سازی است. برخی نیز بر این باورند رفع موانع بخش خصوصی یا همان بهبود فضای کسب و کار باید جایگزین خصوصی‌سازی شود. این راهبرد را جوزف استیگلیتز^۴ برنده نوبل اقتصاد «رشد بخش خصوصی از پایین» و ژانوس کورنای^۵ اقتصاددان مشهور دانشگاه هاروارد «رشد طبیعی بخش خصوصی» نامیدند.

تجربه جهانی نشان می‌دهد رشد بخش خصوصی با بهره‌گیری هم‌زمان و یا یکی از دو رویکرد فوق امکان‌پذیر است. یک رویکرد، واگذاری دارایی‌ها و شرکت‌های دولتی به بخش خصوصی (آکیان^۶، ۱۹۶۵؛ ویکرز و یارو^۷، ۱۹۸۸ و ارلیک و همکاران^۸، ۱۹۹۴) و رویکرد دیگر بهبود فضای کسب و کار (مگینسن و نتر^۹، ۲۰۰۱؛ شرلی و واش^{۱۰}، ۲۰۰۱ و یانکو و مورل^{۱۱}، ۲۰۰۲) است. فضای کسب و کار کلیه عوامل موثر بر عملکرد واحدهای اقتصادی را از جمله کیفیت دستگاه‌های حاکمیتی، ثبات قوانین و مقررات، کیفیت زیرساخت‌ها و... شامل می‌شود که تغییر دادن آن‌ها فراتر از اختیارات و قدرت مدیران بنگاه‌های اقتصادی است (میدری و قودجانی، ۱۳۸۷). هرچند به لحاظ نظری جمع این دو راهبرد امکان‌پذیر است، اما معمولاً کشورهایی که در پی خصوصی‌سازی

-
- 1-Bartel and Harrison
 - 2- Sachs *et al.*
 - 3- Asaftei *et al.*
 - 4- Joseph Stiglitz
 - 5- János Kornai
 - 6- Alchian
 - 7- Vickers and Yarrow
 - 8- Ehrlich *et al.*
 - 9- Megginson and Netter
 - 10- Shirley and Walsh
 - 11- Djankov and Murrell

اثر بی‌ثباتی برخی شاخص‌های کلان اقتصادی بر تعداد شرکت‌های فعال... ۱۰۵

بوده‌اند از بهبود فضای کسب و کار غافل شده‌اند و کشورهایی که راهبرد بهبود فضای کسب و کار را انتخاب کرده‌اند، هدف خصوصی‌سازی را دنبال نکرده‌اند (گریفیث^۱، ۲۰۰۵). توسعه اقتصادی بدون رشد بخش خصوصی ممکن نیست و مهم‌ترین الزام دستیابی به توسعه مطلوب، فراهم کردن فضای کسب و کار مناسب است. در واقع بهبود فضای کسب و کار به عنوان پیش‌آهنگ فرآیند توسعه، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است (اسفتی و همکاران، ۲۰۰۸).

فضای کسب و کار را می‌توان به عنوان یک محیط کلان اقتصادی قلمداد کرد که هریک از کارگزاران فعالیت‌های اقتصادی شامل خانوارها، بنگاه‌ها، دولت و خارجیان نقشی در آن ایفا می‌کنند. کیفیت محیط اقتصادی از جهات گوناگونی بر قانون‌گذاری، اجرا و نهایتاً بر بهبود فضای کسب و کار تاثیرگذار است (ریشتر، ۱۳۸۷). اگر دولت علاوه بر رفع محدودیت برای فعالان اقتصادی، شرایط ایجاد و گسترش بنگاه‌های اقتصادی را فراهم کند، سیاست‌های مناسب کلان اقتصادی می‌تواند منجر به شکل‌گیری یک نظام اقتصادی سالم، شکوفا، شفاف و توانمند شود. همچنین سیاست‌های نامناسب اقتصادی می‌تواند با تحمیل هزینه‌های غیر ضروری، ایجاد بی‌ثباتی و انواع ریسک تاثیر منفی بر فضای کسب و کار داشته باشد (مکیان و همکاران، ۱۳۹۲).

گزارش بانک جهانی نیز بی‌ثباتی اقتصاد کلان را به عنوان مهم‌ترین مانع بر فضای کسب و کار قلمداد می‌کند (گزارش توسعه جهانی^۲، ۲۰۰۵). بر اساس ارزیابی بانک جهانی، مطابق جدول (۱)، سهولت کسب و کار در ایران در مقایسه با دیگر کشورها وضعیت نامناسبی دارد. رتبه ایران در سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ از بین ۱۸۹ کشور به ترتیب برابر ۱۳۲ و ۱۳۰ است. با ملاحظه جایگاه ایران در شاخص فضای کسب و کار بانک جهانی، می‌توان به وضعیت نامساعد فضای کسب و کار در ایران پی برد. شاخص‌های مزبور نه تنها منعکس‌کننده فضای فعلی کسب و کار در کشور است، بلکه برای سرمایه‌گذاران خارجی نیز به عنوان شاخصی مهم و تعیین‌کننده است. بنابراین در شرایط فعلی که با دوران پسابرجام یاد می‌شود، بهبود فضای کسب و کار برای بالا بردن انگیزه سرمایه‌گذاران خارجی در ایران، الزامی است که باید مورد توجه قرار گیرد.

1- Griffith *et al.*

2- World Development Report

۱۰۶ فصلنامه علمی پژوهشنامه اقتصادی، سال بیستم، شماره ۷۷، تابستان ۱۳۹۹

جدول (۱): رتبه بندی ایران در جهان براساس شاخص انجام کسب و کار

سال	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
رتبه	۱۰۸	۱۱۹	۱۳۱	۱۳۵	۱۴۲	۱۳۱	۱۴۰	۱۴۴	۱۴۵	۱۳۲	۱۳۰
تعداد کشورها	۱۳۳	۱۵۵	۱۷۵	۱۷۸	۱۸۱	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۵	۱۸۹	۱۸۹

منبع: گزارشات بانک جهانی مربوط به «Doing business»

این مطالعه به بررسی اثر بی ثباتی برخی شاخص های کلان اقتصادی بر تعداد شرکت های فعال در فضای کسب و کار ایران می پردازد. در ادامه این مقاله، فضای کسب و کار و عوامل موثر بر آن با تکیه بر مدل مفهومی بررسی شده و اثرات بی ثباتی اقتصاد کلان بر آن تحلیل می شود و سپس در بخش سوم مطالعات تجربی مرور می شود. روش شناسی تحقیق، نتایج حاصل از تخمین مدل و در نهایت جمع بندی و نتیجه گیری بخش های پایانی مقاله را تشکیل می دهند.

۲- فضای کسب و کار و عوامل موثر بر آن با تکیه بر مدل مفهومی

ناکارآمدی دولت زمینه بروز نظریات و تئوری های اقتصادی جدیدی را فراهم کرد که مبنای آن ها ترکیب بهینه دولت و بازار بودند. به این ترتیب در دهه ۸۰ خصوصی سازی مورد توجه قرار گرفت و در دهه ۹۰ نظریه پردازان و سیاست گذاران اقتصادی با تغییر پارادیم سیاست گذاری بر بهبود فضای کسب و کار تاکید کرده اند (میدری و قودجانی، ۱۳۸۷). در این میان نظریات هرناندو دسوتو^۱ اقتصاددان پرویی را می توان از مهم ترین نظریات جدید قلمداد کرد که انقلاب بزرگی را در کشورهای توسعه نیافته بر پا کرد.

از نظر دسوتو بهبود فضای کسب و کار از مهم ترین راه های ایجاد توسعه است و بدون داشتن فضای مناسب کسب و کار، بخش خصوصی به اقتصاد زیرزمینی و غیر مولد سوق می یابد (شهنازی و دهقان شبانی، ۱۳۹۰؛ میدری و قوچانی، ۱۳۸۷). در این میان، تمرکز بر فضای کسب و کار به صورت مدون در گزارش سالانه توسعه جهانی ۲۰۰۵ صورت گرفت. این گزارش به منظور شناخت جامع تر موانع کسب و کار به نظرسنجی از ۳۰ هزار

1- Hernando de Soto

اثر بی‌ثباتی برخی شاخص‌های کلان اقتصادی بر تعداد شرکت‌های فعال... ۱۰۷

بنگاه در ۵۳ کشور در حال توسعه پرداخت؛ حدود ۸۰ درصد از شرکت‌های مصاحبه شده، مهم‌ترین مانع فضای کسب و کار را بی‌ثباتی اقتصاد کلان بیان کردند و سپس عواملی نظیر کمبود سرمایه انسانی و فیزیکی را در رده‌های بعدی مطرح کردند. نتایج این نظرسنجی به طور خلاصه در جدول (۲) ارائه شده است.

جدول (۲): موانع کسب و کار در ۳۰ هزار بنگاه در کشورهای در حال توسعه^۱

درصد	نوع موانع	درصد	نوع موانع
۶۱	نظام حقوقی و قضایی	۷۹	بی‌ثباتی اقتصاد کلان
۵۷	برق	۷۵	نرخ مالیات
۵۶	قوانین نیروی کار	۷۲	فساد
۴۷	حمل و نقل	۷۰	سهولت دسترسی به منابع مالی
۴۰	دسترسی به زمین	۶۳	گسترده‌گی جرایم اجتماعی
۴۰	مخاطرات	۶۲	مقررات مالیاتی
		۶۱	مهارت نیروی انسانی

منبع: گزارش توسعه جهانی ۲۰۰۵

در مدل‌های مفهومی، پژوهشگر از تحلیل و دسته‌بندی یافته‌های پژوهش‌های پیشین به عنوان نقشه راهی برای طراحی ابزار و پرسش‌های عملیاتی پژوهش استفاده می‌کند. برای این منظور، در این تحقیق با استفاده از مدل‌های مفهومی دفت^۲ (۲۰۰۳) و کلارک^۳ (۲۰۰۳) عوامل موثر بر فضای کسب و کار در قالب یک مدل مفهومی بیان می‌شود. جهت روشن‌تر شدن این موضوع، ابتدا دو مدل مفهومی دفت و کلارک نشان داده شده و در نهایت مدل مفهومی به کار رفته در این تحقیق در قالب شکل (۳) ارائه می‌شود و سپس توجیه مدل مفهومی ارائه شده صورت می‌گیرد.

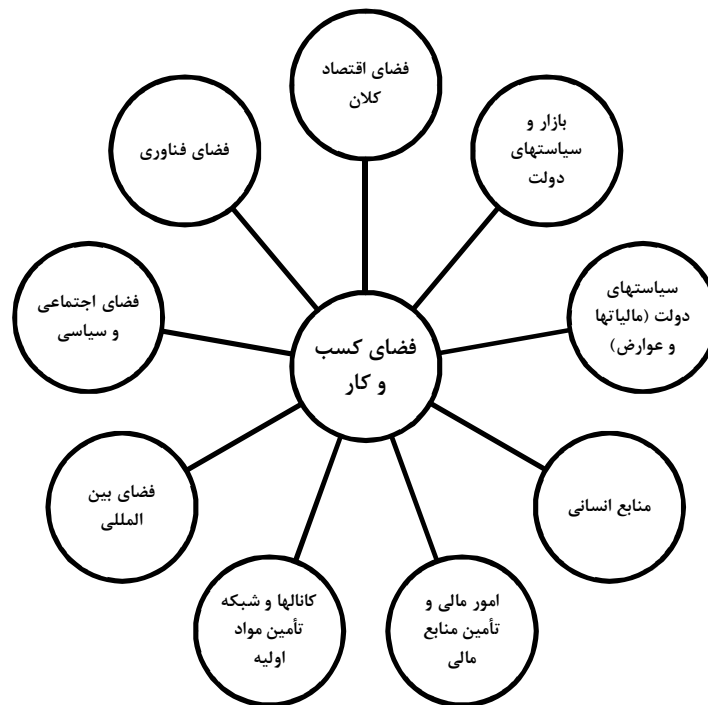
۱- درصدهای جدول با توجه به پاسخ‌های مثبت شرکت‌های مصاحبه شده به هر مانع به دست آمده است.

2- Daft

3- Clark

همان گونه که در شکل (۱) ملاحظه می شود دفت، عوامل موثر بر فضای کسب و کار را در قالب ۹ مولفه به تصویر کشیده است؛ هرچند که این موضوع می تواند از جنبه های دیگری نیز مورد توجه قرار گیرد.

شکل (۱): مدل مفهومی عوامل موثر بر فضای کسب و کار با توجه به مدل دفت

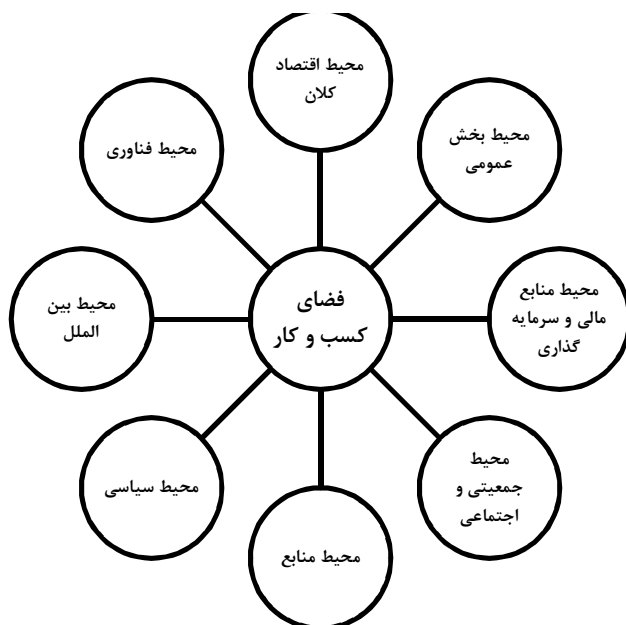

منبع: یافته های پژوهش

کلارک (۲۰۰۳) نیز فضای کسب و کار را متأثر از محیط های هشت گانه شکل (۲) می داند. این مدل هرچند در برخی مولفه ها با مدل دفت تفاوت دارد، اما این دو از چارچوب یکسانی برخوردار هستند و هر یک با رویکردهایی متفاوت به بررسی عوامل موثر بر فضای کسب و کار پرداخته اند.

اثر بی‌ثباتی برخی شاخص‌های کلان اقتصادی بر تعداد شرکت‌های فعال... ۱۰۹

شکل (۲): مدل مفهومی عوامل موثر بر فضای کسب و کار با توجه به مدل کلارک

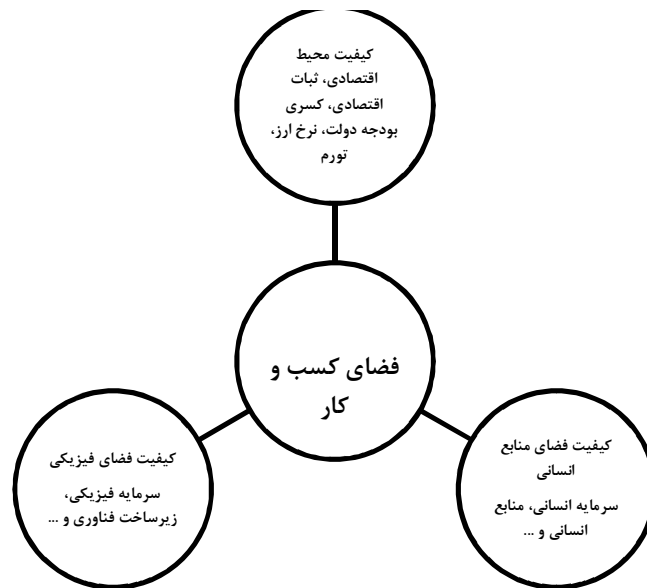
منبع: یافته‌های پژوهش

به این ترتیب، می‌توان عوامل موثر بر فضای کسب و کار را در قالب مدل مفهومی ذیل شامل کیفیت محیط اقتصادی، فیزیکی و منابع انسانی ارائه کرد. در تایید این مدل مفهومی، می‌توان به گزارش فضای کسب و کار ۲۰۱۶ بانک جهانی^۱ استناد کرد که هرگونه اصلاحات جهت بهبود فضای کسب و کار می‌تواند اثرات مثبتی بر فضای کسب و کار داشته باشد، اما اثرگذاری هر چه بیشتر اصلاحات بدون داشتن ثبات اقتصاد کلان امکان‌پذیر نیست. پس بی‌ثباتی اقتصاد کلان می‌تواند اثر هرگونه سیاست در جهت بهبود فضای کسب و کار را به آسانی تقلیل داده و تحت تاثیر قرار دهد. همچنین ادبیات مربوط به رشد، همواره به نقش سرمایه انسانی و فیزیکی بر رشد اقتصادی تاکید دارند به طوری که اقتصاددانان توسعه در مسیر مطالعات خود برای ریشه‌یابی علل و عوامل

1- Doing Business (2016), World Bank Report

موفقیت اقتصادی برخی از کشورها و ناکامی برخی دیگر به اختلاف سرمایه فیزیکی و سرمایه انسانی موجود در این کشورها توجه می‌کنند. بر این اساس در مدل مفهومی ارائه شده، کیفیت محیط فیزیکی و انسانی از دیگر عوامل موثر بر فضای کسب و کار است.

شکل (۳): مدل مفهومی عوامل موثر بر فضای کسب و کار

منبع: یافته‌های پژوهش

۳- اثر بی‌ثباتی اقتصاد کلان بر فضای کسب و کار

آسیب‌های بی‌ثباتی اقتصاد کلان برای کارآفرینان و محیط کسب و کار بسیار مشهود است؛ نوسانات نرخ ارز به عنوان یکی از عوامل بی‌ثباتی اقتصاد کلان به آسانی می‌تواند تمام راهبردهای اتخاذ شده توسط شرکت‌ها را مختل کند. در شرایط بی‌ثبات اقتصاد کلان، تصمیم‌گیری‌های آینده پیچیده و مشکل بوده و این بی‌ثباتی تصمیمات عاملان اقتصادی را متأثر می‌سازد و منجر به انحراف تصمیمات می‌شود. بی‌ثباتی یک پدیده پیچیده و چند بعدی است که توسط مجموعه وسیعی از روش‌ها، اندازه‌گیری شده است. بی‌ثباتی اقتصادی اشاره

اثر بی‌ثباتی برخی شاخص‌های کلان اقتصادی بر تعداد شرکت‌های فعال... ۱۱۱

به مفهوم عدم تعادل اقتصادی دارد که برای نمونه در تحلیل شکاف تولید و عدم تعادل نرخ ارز نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد (ایگرت و همکاران^۱، ۲۰۰۶).

بی‌ثباتی اقتصاد کلان نقطه مقابل ثبات اقتصاد است. براساس تعریف موسسه ریورت^۲، اصطلاح «ثبات اقتصاد کلان»، وضعیتی از اقتصاد ملی را توصیف می‌کند که در آن آسیب‌پذیری‌های ناشی از شوک‌های خارجی به حداقل رسیده باشد. بر اساس ضوابط ماستریخت نیز ثبات اقتصاد کلان از طریق پنج عامل سنجیده می‌شود؛ تورم پایین و باثبات (با حد بالای تورم ۳ درصد)، نرخ بهره بلندمدت پایین (محدود به دامنه ۹ درصد)، نسبت پایین بدهی ملی به تولید ناخالص داخلی (با حد بالای بدهی به میزان ۶۰ درصد تولید ناخالص داخلی)، کسری سالانه پایین دولت (با حد بالای کسری به میزان ۳ درصد تولید ناخالص داخلی) و ارز باثبات (نوسان ارز حداکثر تا ۲/۵ درصد).

در مقابل فیشر (۱۹۹۳) ثبات اقتصادی را وضعیتی می‌داند که در آن شرایط زیر برقرار باشند:

- نرخ تورم پایین و قابل پیش‌بینی باشد.
 - نرخ واقعی بهره، برای سرمایه‌گذاری مناسب باشد.
 - سیاست مالی عاری از نوسان و اختلال و به صورت پایدار باشد و بودجه دولت به خوبی مدیریت شود. به عبارت دیگر، نسبت کسری بودجه به تولید ناخالص داخلی در سطح قابل قبولی حفظ شود (فزاینده نباشد).
 - استفاده از اعتبارات سیستم بانکی برای تامین بدهی‌ها در سطح حداقل قرار گیرد و در نهایت، نرخ ارز در سطحی نزدیک به مقدار تعادلی آن تعیین شود.
- ثبات اقتصاد کلان از طریق کاهش قابل توجه نااطمینانی و پیشبرد برنامه‌ریزی بلندمدت کمک بسیاری به بهبود فضای کسب و کار می‌کند (دهقان‌منشادی و پوررحیم، ۱۳۹۲). ثبات اقتصادی نوعی آرامش خاطر برای کارگزاران اقتصادی فراهم می‌کند به طوری که در چنین شرایطی:

* تغییرات غیرمنتظره سیاست‌ها و قوانین اندک است (No Policy Surprise).

1- Egert *et al.*

2- Reut

* کارگزاران مطمئن هستند که دولت به سیاست‌ها و قوانینی که خود وضع و اعلام کرده است پایبند خواهد ماند (Credibility of Announcements).

* هرگونه تغییر در سیاست‌ها و قوانین سریعاً به ذی‌نفعان اطلاع‌رسانی می‌شود و مهم‌تر آنکه کارگزاران اقتصادی در فرآیند ایجاد تغییرات در سیاست‌ها و قوانین مشارکت داده می‌شوند (Information and Participation) (حسین‌زاده بحرینی و ملک‌الساداتی، ۱۳۹۰).

تامین ثبات اقتصادی ضرورتی انکارناپذیر است. ثبات اقتصاد کلان، پس‌انداز ملی و سرمایه‌گذاری خصوصی را افزایش داده و با تقویت رقابت‌پذیری صادرات، ترازپرداخت‌ها را بهبود می‌بخشد. موفقیت تمام برنامه‌های اصلاح ساختار اقتصادی نظیر اصلاحات مالی، سیاست‌های تعدیل، آزادسازی و هدفمند کردن یارانه‌های انرژی مستلزم وجود ثبات اقتصاد کلان است (خلیلی‌عراقی و همکاران، ۱۳۸۰).

بحران‌های اقتصادی جهانی در قرن بیستم، بی‌ثباتی اقتصاد کلان را یک مساله کلیدی در تحلیل رشد اقتصادی و توسعه جلوه داده‌اند. بیشتر مطالعات تجربی نتیجه می‌گیرند که بی‌ثباتی بر رشد تاثیر منفی دارد (لوایزا و همکاران^۱، ۲۰۰۷ و کرن و تنریرو^۲، ۲۰۰۵). در واقع، بی‌ثباتی مصرف را کاهش می‌دهد (آیزنمن و پینتو^۳، ۲۰۰۵ و ولف^۴، ۲۰۰۵)، سرمایه‌گذاری و بهره‌وری عوامل را کم می‌کند (دهن^۵، ۲۰۰۰) و کیفیت سیاست‌های اقتصادی را تضعیف می‌کند (افنسو و فرسری^۶، ۲۰۱۰ و فتاس و میهو^۷، ۲۰۰۷). این کانال‌ها نشان می‌دهند که کشورهای در حال توسعه در معرض آسیب‌پذیری بیشتری از بی‌ثباتی اقتصاد کلان قرار دارند، شوک‌های بیشتری را تجربه می‌کنند و کمتر قادر به جذب آن‌ها هستند (ملک و تمپل^۸، ۲۰۰۹ و دی‌جیوانی و لوچنکو^۹، ۲۰۱۰).

علاوه بر این، بی‌ثباتی اقتصاد کلان، نااطمینانی در فضای اقتصادی را ایجاد می‌کند که از این طریق بر سطح تقاضای کالاها و خدمات در اقتصاد با تصمیمات مصرف و سرمایه‌گذاری

1- Loayza *et al.*

2- Koren and Tenreyro

3- Aizenman and Pinto

4- Wolf

5- Dehn

6- Afonso and Furceri

7- Fatas and Mihov

8- Malik and Temple

9- Di Giovanni and Levchenko

اثر بی‌ثباتی برخی شاخص‌های کلان اقتصادی بر تعداد شرکت‌های فعال... ۱۱۳

تاثیر می‌گذارد. همچنین نااطمینانی بر عرضه اقتصاد با تاثیر بر رشد بهره‌وری یا ارائه اعتبار موثر است. نااطمینانی ناشی از بی‌ثباتی اقتصاد کلان می‌تواند باعث پس‌انداز بیشتر خانواده‌ها شود. همچنین عدم اطمینان برای شرکت‌ها می‌تواند منجر به تعویق سرمایه‌گذاری شود و از این رو، هزینه‌های سرمایه‌گذاری را به طور موقت کاهش دهد و در نتیجه نرخ رشد سهام را کم کند. از این رو، بی‌ثباتی اقتصاد کلان با ایجاد نااطمینانی، علاوه بر اینکه تقاضا را تحت تاثیر قرار می‌دهد بر پتانسیل تولیدی اقتصاد نیز اثر می‌گذارد. همچنین نااطمینانی ایجاد شده موجب می‌شود شرکت‌ها تصمیم به استخدام و اخراج را به تعویق اندازند که این خود بهره‌وری را تضعیف می‌کند. نااطمینانی موجب افزایش ریسک و در نتیجه تشدید شرایط اعتباردهندگان برای اعطای وام خواهد شد (هادو و همکاران^۱، ۲۰۱۳).

۴- پیشینه پژوهش

بررسی فضای کسب و کار در کشورهای مختلف انجام گرفته است که در هر یک از آن‌ها با توجه به شرایط خاص قلمرو مورد مطالعه، برخی متغیرهای موثر منظور شده است؛ از جمله اندریکا^۲ (۲۰۰۴) به صورت خاص اثر فناوری اطلاعات را بر فضای کسب و کار کشور رومانی بررسی کرد. در این مطالعه به صورت نمونه از بنگاه‌های مختلف فعال در منطقه کلوج در رومانی استفاده شده است. نتایج حاکی از تاثیر مثبت و معنادار فناوری اطلاعات بر فضای کسب و کار منطقه به‌ویژه برای بنگاه‌های کوچک و متوسط است. اثر فناوری اطلاعات در قالب مدل‌های مفهومی ارائه شده نظیر دفت (۲۰۰۳) و کلارک (۲۰۰۳) که به عنوان یکی از عوامل موثر بر فضای کسب و کار به شمار می‌رود در دیگر مطالعات از قبیل والتین و هالووی^۳ (۲۰۰۱)، بهات و همکاران^۴ (۲۰۰۳)، لی و همکاران^۵ (۲۰۰۸)، لای و چن^۶ (۲۰۰۹)، رائو^۷ (۲۰۰۱)، بورگس و همکاران^۱ (۲۰۰۹) و مولی^۲ (۲۰۰۹) نیز مورد بررسی قرار گرفته است.

1- Haddow *et al.*

2- Andreica

3- Valentinea and Holloway

4- Bhat, *et al.*

5- Li *et al.*

6- Lai and Chen

7- Rao

در پژوهش‌های لی و همکاران^۳ (۲۰۰۸) و برگ و کازس^۴ (۲۰۰۷) به بررسی شاخص استخدام نیروی کار پرداخته شده است. نتایج آن‌ها حاکی از آن بود که کشورها با دخالت کمتر در این امور رتبه بهتری در شاخص استخدام نیروی کار به خود اختصاص داده‌اند و فقط استفاده از این شاخص برای بررسی این موضوع نتایج گمراه‌کننده‌ای را ارائه خواهد کرد، بنابراین باید فضای کسب و کار را در رابطه با وضعیت اشتغال مورد توجه قرار داد.

بتجارجی و همکاران^۵ (۲۰۰۹) در مطالعه‌ای با عنوان «بی‌ثباتی اقتصاد کلان و خروج کسب و کار: عوامل موثر بر شکست و مالکیت شرکت‌ها» به بررسی اثر بی‌ثباتی اقتصاد کلان بر ورشکستگی و انحلال شرکت‌ها پرداخته‌اند. نتایج حاصل از تحقیق نشان داد بی‌ثباتی اقتصاد کلان، ریسک ورشکستگی و انحلال فعالیت کسب و کار را افزایش می‌دهد.

روابط بین کارآفرینی و کارایی قوانین و مقررات کسب و کار توسط استل و همکاران^۶ (۲۰۰۶)، نیسترام^۷ (۲۰۱۰) و هالوارددریمر و پرچت^۸ (۲۰۱۱) بررسی شده است. نتایج نشان‌دهنده وجود رابطه مثبت بین کارآفرینی و کارایی قوانین و مقررات کسب و کار است.

باه و فنگ^۹ (۲۰۱۵) با استفاده از مدل تعادل عمومی اثر شاخص‌های کسب و کار روی تولید و بهره‌وری در کشورهای جنوب صحرای آفریقا بررسی کرد. نتایج نشان داد که کیفیت پایین کسب و کار در کشورهای مورد مطالعه به طور قابل توجهی اثر منفی بر تولید و بهره‌وری داشته است.

مرادحاصل و همکاران (۱۳۸۷) در پژوهشی با استفاده از روش داده‌های تابلویی برای دو گروه از کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته به بررسی تاثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری پرداخته‌اند. نتایج حاکی از تاثیر معنادار

1- Borges *et al.*

2- Mouelhi

3- Lee *et al.*

4- Berg and Cazes

5- Bhattacharjee, *et al.*

6- Stel *et al.*

7- Nyström

8- Hallward-Driemeier and Pritchett

9- Bah and Fang

اثر بی‌ثباتی برخی شاخص‌های کلان اقتصادی بر تعداد شرکت‌های فعال... ۱۱۵

فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری در کشورهای توسعه‌یافته و نامشخص بودن این اثر در کشورهای در حال توسعه بود.

نتایج پژوهش‌های طیبی و عباسلو (۱۳۸۸) و صالح‌آبادی (۱۳۸۸) پیرامون نقش بازار سرمایه و بازار پول در بهبود فضای کسب و کار ایران نشان داد استفاده از اعتبارات، خواه در سرمایه‌گذاری‌های جدید، خواه در تامین سرمایه در گردش، منجر به افزایش تولید شده و می‌تواند در اشتغال‌زایی تاثیر به‌سزایی داشته باشد.

بررسی شاخص کسب و کار و زیرشاخص‌های آن در پژوهش‌های عرب‌مازار و احمدیان (۱۳۸۹) و مکیان و همکاران (۱۳۹۲) انجام گرفت. نتایج بررسی زیرشاخص‌های کسب و کار نشان داد باید زیرشاخص‌های تجارت فرامرزی و اخذ اعتبار برای بهبود کسب و کار مورد توجه ویژه قرار گیرد.

۵- روش‌شناسی و ارائه الگو

هدف از این مطالعه، تحلیل اثر بی‌ثباتی برخی شاخص‌های کلان اقتصادی بر تعداد شرکت‌های فعال در فضای کسب و کار ایران است. برای این منظور ابتدا مدل مفهومی متناسب با موضوع پژوهش، ارائه و سپس با کمی‌سازی و الگوهای اقتصادسنجی به بررسی هر یک از عوامل موجود در مدل مفهومی پرداخته شده است که این رویکرد با الهام از مطالعات اخیر صورت گرفته است.

لوزار و کاس^۱ (۱۹۹۸) در مطالعه خود با بهره‌گیری از یک مدل مفهومی به بررسی و برآورد شدت اثر عوامل موثر بر تمایل به پرداخت افراد با استفاده از یک الگوی اقتصادسنجی پرداختند. همچنین کراندال و وبر^۲ (۲۰۰۴) اثر شرایط اجتماعی و اقتصادی محیطی را بر فقر با رویکرد آمایش سرزمین و با استفاده از مدل مفهومی بلانک^۳ (۲۰۰۴) که نرخ فقر نواحی جغرافیایی را تابعی از عوامل جمعیتی، هنجارهای اجتماعی، نهادهای اجتماعی و عمومی، محیط زیست طبیعی و ساختار اقتصادی می‌داند، بررسی کردند. از دیگر

1- Luzar and Cosse

2- Crandall and Weber

3- Blank

مطالعات انجام شده با استفاده از رویکرد مدل‌های مفهومی می‌توان به مطالعات اسمیت و هادداد^۱ (۲۰۰۰)، آرمسترانگ^۲ (۱۹۷۰)، هوچکیس و همکاران^۳ (۲۰۰۲) نیز اشاره کرد. با توجه به مطالب عنوان شده و بر مبنای مدل مفهومی شکل (۳)، رابطه (۱) برای بررسی اثر بی‌ثباتی برخی شاخص‌های کلان اقتصادی بر تعداد شرکت‌های فعال در فضای کسب و کار با استفاده از روش هم‌جمعی و مدل خودرگرسیون برداری ارائه می‌شود:

(۱)

$$DB_t = \alpha + \sum_{j=1}^p \beta_j DB_{t-j} + \sum_{i=1}^q \gamma_i MII_i + \sum_{k=1}^r \tau_k C_k + \sum_{l=1}^s \theta_l H_l + U_t$$

که DB تعداد شرکت‌های فعال در کسب و کار، MII نماگر کیفیت محیط اقتصادی و C و H به ترتیب شاخص‌های سرمایه فیزیکی و سرمایه انسانی به عنوان نماگرهایی برای کیفیت فضای فیزیکی و منابع انسانی است. DB براساس طرح آمارگیری مرکز آمار ایران از کارگاه‌های صنعتی کشور که جامعه آماری این طرح شامل تمامی کارگاه‌های صنعتی واقع در نقاط شهری و روستایی کشور است، حاصل شده است. در این تحقیق، DB، تعداد کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیشتر است که روش آمارگیری آن براساس طرح آمارگیری از کارگاه‌های صنعتی کشور به صورت تمام‌شماری است. MII به عنوان بی‌ثباتی برخی شاخص‌های کلان اقتصادی با الهام از مطالعات فیشر^۴ (۱۹۹۹)، ایزمیهان و همکاران^۵ (۲۰۰۹)، کارنامه حقیقی و همکاران^۶ (۲۰۱۲)، رحمانی و همکاران (۱۳۹۱) و دهقان‌منشادی و پوررحیم (۱۳۹۲) به صورت ترکیبی از چهار متغیر نرخ تورم، تغییرات نرخ ارز واقعی بازار، نسبت کسری بودجه به تولید ناخالص داخلی و نسبت بدهی خارجی به تولید ناخالص داخلی استفاده شده است. به تبعیت از متدولوژی UNDP^۷ در محاسبه

1- Smith and Haddad
 2- Armstrong
 3- Hotchkiss *et al.*
 4- Fischer
 5- Ismihan *et al.*
 6- Karnameh Haghighi *et al.*
 7- United Nations Development Programme

اثر بی‌ثباتی برخی شاخص‌های کلان اقتصادی بر تعداد شرکت‌های فعال... ۱۱۷

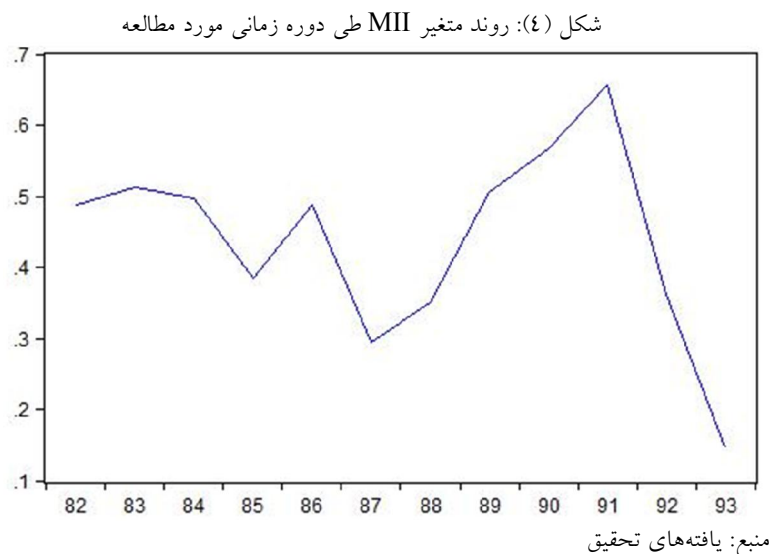
شاخص توسعه انسانی^۱، از آنجایی که چهار عامل اشاره شده از یک طرف واحدهای یکسانی نداشته و مقادیر متفاوتی به خود می‌گیرند و از طرف دیگر، حداکثر و حداقل‌های متفاوتی دارند، امکان جمع کردن یا میانگین‌گیری برای ایجاد شاخص واحدی وجود ندارد. بنابراین در مرحله اول چهار زیرشاخص براساس فرمول کلی مندرج در رابطه (۲) محاسبه شده‌اند.

$$I_t = \frac{X_t - X_{\min}}{X_{\max} - X_{\min}} \quad (2)$$

که در آن، I_t مقدار شاخص X به صورت متغیری بین صفر و یک است. X_t مقدار شاخص X در زمان t و X_{\min} و X_{\max} به ترتیب ارزش حداقلی و حداکثری شاخص X طی تمام دوره تحت بررسی است. در چارچوب فوق متغیرها مقادیری بین صفر و یک اختیار می‌کنند. در مرحله دوم MII با میانگین‌گیری از چهار شاخص به دست آمده از فرمول فوق حاصل می‌شود که مقدار MII نیز بین صفر و یک خواهد بود. وزن‌دهی متغیرها در ایجاد یک شاخص به دو صورت انجام می‌گیرد؛ در روش وزن‌های یکسان، همه عوامل از اهمیت یکسانی برخوردارند. روش دیگر، تخمین وزن‌ها است. فرض اساسی در این روش، این است که می‌توان یک متغیر وابسته دیگری به عنوان جانشین برای بی‌ثباتی اقتصاد کلان پیدا کرد و با برازش متغیرهای منتخب بر روی این شاخص جانشین، ضرایب به دست آمده را به عنوان وزن‌های هر یک از متغیرها در نظر گرفت. نقدی که به این روش وارد می‌شود، مبنی بر این است که اگر می‌توان شاخصی را به عنوان جانشین برای بی‌ثباتی اقتصاد کلان در نظر گرفت در این صورت چه نیازی به محاسبات پیچیده برای اندازه‌گیری بی‌ثباتی اقتصاد کلان به شکل جداگانه است. استفاده از روش تحلیل مولفه‌های اصلی، وزن‌های مختلفی را ارائه می‌دهد، اما ممکن است این روش، وزن منفی به متغیرهای تحقیق انتساب و استفاده از روش اصلاح شده را توصیه کند. در این تحقیق همچنین شاخص MII عنوان نماگر بی‌ثباتی برخی شاخص‌های کلان اقتصادی معرفی شده است و طبیعتاً براساس عنوان تحقیق، وزن یکسانی به متغیرهای

1- Human Development Index (HDI)

کلان اقتصادی معرفی شده می‌دهد. شکل (۴)، روند MII را طی دوره زمانی مورد مطالعه نشان می‌دهد.

همان‌طور که از شکل (۴) مشخص است نقطه اوج شاخص MII در سال ۱۳۹۱ است که حاکی از شدت بی‌ثباتی برخی شاخص‌های کلان اقتصادی نظیر استمرار نوسانات شدید در قیمت‌های کلیدی به‌ویژه نرخ ارز و تورم در سال ۱۳۹۱ نسبت به سایر سال‌های مورد مطالعه است. به منظور تعیین شاخص سرمایه فیزیکی از داده‌های تشکیل سرمایه ثابت ناخالص داخلی استفاده و براساس رابطه کلاین^۱ (۱۹۶۲) محاسبه شده است. براساس این رابطه، سرمایه‌گذاری برابر تغییرات ایجاد شده در ارزش سرمایه است که با انتگرال‌گیری انباشت سرمایه به صورت رابطه (۳) به‌دست می‌آید.

$$I = \frac{dk}{dt} \rightarrow dk = I dt \rightarrow K = \int dK = \int I dt \quad (۳)$$

اثر بی‌ثباتی برخی شاخص‌های کلان اقتصادی بر تعداد شرکت‌های فعال... ۱۱۹

با در نظر گرفتن فرم تبعی $I_t = I(0)e^{\beta t} + c$ و $I(0) = e^\alpha$ ، رابطه (۴) را خواهیم داشت.

$$K_t = K_0 + \sum_{i=1}^t (I - D)_i \quad (۴)$$

رابطه (۴)، خالص سرمایه را در هر سال ارائه می‌دهد که K_t ارزش خالص سرمایه در زمان t ، K_0 ارزش خالص سرمایه در زمان مبنا، I_t ارزش سرمایه‌گذاری ناخالص در زمان t و D_t استهلاک سرمایه ثابت در زمان t است که ۵ درصد در نظر گرفته شده است. شاخص سرمایه انسانی به صورت میانگین نماگرهای نرخ سواد بزرگسالان و ثبت نام ناخالص دوره‌های ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان محاسبه شده است. جهت انجام این مطالعه از داده‌های سری زمانی فصلی دوره ۱۳۹۳-۱۳۸۲ که از مطالعه اسناد و آمار و اطلاعات بانک مرکزی و مرکز آمار ایران و گزارشات بانک جهانی استخراج شده، استفاده شده است.

۶- برآورد الگو و تفسیر نتایج

در اولین گام جهت برآورد مدل، درجه انباشتگی هر یک از متغیرها تعیین می‌شود. برای این منظور با استفاده از آزمون فیلیپس-پرون^۱ (PP)، وجود ریشه واحد در سطح و تفاضل مرتبه اول برای هر یک از متغیرها ارزیابی شده است که نتایج آن در جدول (۳) آمده است. در سطح معنی‌داری ۵ درصد، فرضیه صفر مثبتی بر نامانایی برای تمامی متغیرها پذیرفته شده و بنابراین همه متغیرها در سطح نامانا هستند. با تکرار آزمون برای تفاضل مرتبه اول متغیرها فرضیه صفر مثبتی بر نامانایی برای همه متغیرها رد شده و به این ترتیب همه متغیرها $I(0)$ هستند.

۱۲۰ فصلنامه علمی پژوهشنامه اقتصادی، سال بیستم، شماره ۷۷، تابستان ۱۳۹۹

جدول (۳): نتایج مربوط به آزمون مانایی متغیرهای مدل با استفاده از آزمون فیلیپس-پرون

متغیر	در سطح			
	با عرض از مبدا و بدون روند*	با عرض از مبدا و بدون روند**	با عرض از مبدا و بدون روند*	با عرض از مبدا و بدون روند**
DB	-۰/۵۲	-۲/۳۳	-۴/۱۰	-۴/۱۴
MII	-۱/۶۷	-۲/۵۰	-۴/۵۲	-۴/۴۶
C	-۰/۵۸	-۱/۷۱	-۳/۲۷	-۳/۲۲
H	-۲/۸۰	-۰/۲۳	-۲/۹۵	-۳/۸۳

* در سطح ۵ درصد با مقدار بحرانی $-۲/۹۲$ ** در سطح ۵ درصد با مقدار بحرانی $-۳/۵۱$

منبع: یافته‌های پژوهش

پس از اطمینان از مانایی متغیرها با به کارگیری مدل خودرگرسیون برداری^۱ (VAR) رابطه هم‌جمع‌ی بین متغیرهای مدل برآورد می‌شود و از این طریق اثرات بلندمدت متغیرهای توضیحی مدل بر تعداد شرکت‌های فعال در فضای کسب و کار مشخص می‌شود. در تخمین مدل VAR ابتدا وقفه بهینه بر اساس معیار شوارتز-بیزین^۲ مشخص می‌شود و سپس آزمون علیت گرنجر برای بررسی علیت بین متغیرها ارائه می‌شود و در نهایت برای ارزیابی وجود رابطه هم‌جمع‌ی بین متغیرهای مدل از آزمون جوهانسون-جوسیلیوس^۳ استفاده می‌شود. نتایج آزمون علیت گرنجر بین متغیرهای مدل در جدول (۴) ارائه شده است.

نتایج آزمون علیت گرنجر حاکی از علیت یک‌طرفه از متغیرهای MII، C و H به DB است. نتایج آزمون جوهانسون-جوسیلیوس برای بررسی دقیق‌تر رابطه بین متغیرهای مدل در جداول (۵) و (۶) نشان داده شده است.

-
- 1- Vector Auto Regressive
 - 2- Schwarz-Bayesian Criterion
 - 3- Johansen and Juselius co-integration Technique

اثر بی‌ثباتی برخی شاخص‌های کلان اقتصادی بر تعداد شرکت‌های فعال... ۱۲۱

جدول (۴): نتایج آزمون علیت گرنجر

DB			متغیر وابسته
H	C	MII	متغیرهای مستقل
۲۲۰/۶۲	۱۲۱/۸۳	۲۳/۵۷	مقدار آماره آزمون
۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	Prob.

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول (۵): نتایج آزمون ماتریس اثر

مقدار بحرانی در سطح ۵ درصد	مقدار آماره آزمون	فرضیه مقابل	فرضیه صفر
۴۷/۸۵	۱۲۰/۱۵	$r \geq 1$	$r = 0$
۲۹/۷۹	۴۵/۱۲	$r \geq 2$	$r \leq 1$
۱۵/۴۹	۱۴/۴۵	$r \geq 3$	$r \leq 2$

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول (۶): نتایج آزمون حداکثر مقدار ویژه

مقدار بحرانی در سطح ۵ درصد	مقدار آماره آزمون	فرضیه مقابل	فرضیه صفر
۲۷/۸۵	۱۰۲/۹۰	$r = 1$	$r = 0$
۲۱/۱۳	۴۲/۱۳	$r = 2$	$r \leq 1$
۱۴/۲۶	۶/۸۹	$r = 3$	$r \leq 2$

منبع: یافته‌های پژوهش

همان‌طور که در جدول (۵) و (۶) مشاهده می‌شود، هر دو آماره اثر^۱ و حداکثر مقدار ویژه^۲ وجود دو بردار هم‌جمعی را در سطح ۵ درصد نشان می‌دهند؛ چرا که در حالت $r \leq 2$ مقادیر آماره آزمون‌ها از مقادیر بحرانی در سطح ۵ درصد از بین دو بردار هم‌جمعی برآورد شده، کمتر بوده و از این رو فرضیه صفر در این حالت رد نمی‌شود. بردار هم‌جمعی زیر بر اساس مبانی نظری ارائه شده در مقاله، به عنوان نشان‌دهنده رابطه تعادلی

1- Trace Static

2- Maximal Eigenvalue Static

۱۲۲ فصلنامه علمی پژوهشنامه اقتصادی، سال بیستم، شماره ۷۷، تابستان ۱۳۹۹

بلندمدت بین متغیرهای الگو انتخاب شده است و نتایج این بردار هم‌جمعی نرمال شده^۱ در جدول (۷) آمده است.

جدول (۷): ضرایب بردار هم‌جمعی نرمال شده

H	MII	C	عرض از مبدا	DB
۴۲/۸۱	-۲/۲۹	۲۵/۲۲	۱۵/۵۷	۱/۰۰
۸/۳۴	-۰/۴۴	۴/۹۱	۳/۰۴	انحراف معیار
۵/۱۳	۵/۱۸	۵/۱۳	۵/۱۲	آماره t

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس نتایج حاصل از جدول (۷)، ضریب MII منفی و برابر -۲/۲۹ است و بدین معنی است که با افزایش بی‌ثباتی در شاخص‌های کلان اقتصادی به اندازه یک واحد، تعداد شرکت‌های فعال در فضای کسب و کار ایران به میزان دو واحد کاهش می‌یابد؛ به عبارت دیگر، آثار مخرب در شاخص‌های کلان اقتصادی بر تعداد شرکت‌های فعال در فضای کسب و کار تأیید می‌شود. از جمله عوامل شاخص MII، نوسانات نرخ ارز است که از یک سو به آسانی می‌تواند تمامی راهبردهای اتخاذ شده توسط شرکت‌ها را مختل کند و موجب تعطیلی و ورشکستگی کسب و کارها به‌ویژه کسب و کارهای خرد و کوچک شود و از سوی دیگر، بی‌ثباتی شاخص‌های کلان اقتصادی با ایجاد نااطمینانی نسبت به تحولات آینده نمی‌تواند چشم‌انداز روشنی از آینده ارائه کند. از این رو، بی‌ثباتی شاخص‌های کلان اقتصادی و کیفیت نامناسب محیط اقتصادی موجب کاهش تعداد شرکت‌های فعال در فضای کسب و کار می‌شود.

کیفیت محیط فیزیکی و انسانی از دیگر عواملی هستند که به منظور ریشه‌یابی موفقیت یا ناکامی اقتصادی کشورها از سوی اقتصاددانان توسعه مورد توجه قرار می‌گیرند. ضرایب مثبت متغیرهای سرمایه انسانی و فیزیکی حاکی از این است که کیفیت مناسب محیط انسانی و فیزیکی اثر مثبت بر گسترش تعداد شرکت‌های فعال در فضای کسب و کار دارند و به عنوان زیرساختی مهم برای بهبود فضای کسب و کار مطرح می‌شوند.

اثر بی‌ثباتی برخی شاخص‌های کلان اقتصادی بر تعداد شرکت‌های فعال... ۱۲۳

۷- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

فضای کسب و کار در ایران در مقایسه با کشورهای جهان از جایگاه مناسبی برخوردار نبوده و نیازمند بازبینی اساسی در متغیرهای بهبود دهنده آن است. این مطالعه به تحلیل اثر بی‌ثباتی شاخص‌های کلان اقتصادی بر تعداد شرکت‌های فعال در فضای کسب و کار ایران می‌پردازد. نتایج با استفاده از روش VAR، حاکی از آن است که بی‌ثباتی شاخص‌های کلان اقتصادی به عنوان نماگر کیفیت محیط اقتصادی اثر منفی بر تعداد شرکت‌های فعال در فضای کسب و کار دارد.

همچنین نتایج نشان می‌دهد که سرمایه‌فیزیکی و انسانی به عنوان شاخص‌های کیفیت محیط فیزیکی و انسانی، اثری مثبت بر تعداد شرکت‌های فعال در فضای کسب و کار در ایران داشته و بیانگر آن است که در کشور سرمایه‌فیزیکی و همچنین برخورداری از مهارت‌های انسانی زمینه‌گسترش شرکت‌های فعال در فضای کسب و کار را فراهم می‌آورد.

بی‌ثباتی اقتصاد به عنوان مانعی مهم و جدی در برابر بهبود فضای کسب و کار کشور مطرح است. در این زمینه به نظر می‌رسد اولین گامی که باید برداشته شود، برنامه‌ریزی‌های دقیق برای افزایش کیفیت محیط موثر بر فضای کسب و کار به ویژه ثبات اقتصاد و اجرای متعهدانه آن برنامه‌ها است. این برنامه‌ریزی‌ها باید به صورت توأمان، راهبردهای سلبی و ایجابی مناسبی را در برگیرد. منظور از راهبردهای سلبی اجتناب عملی دولت از ایجاد هرگونه محرکی است که به تعمیق هرچه بیشتر بی‌ثباتی اقتصاد و در نتیجه احساس ناامنی در فعالان عرصه کسب و کار می‌انجامد. در راهبرد سلبی، دوری‌گزیدن از محرک‌هایی چون بی‌ثباتی قوانین و مقررات جاری، بی‌اعتنایی به اجرای سیاست‌های اعلام و یا تعهد شده و غیرقابل پیش‌بینی بودن سیاست‌ها و عدم شفافیت اقتصادی، نگرانی سرمایه‌گذاران و اصحاب کسب و کار را به همراه خواهد داشت و از این رو، قانون‌گذار و دولت باید از تغییرات غیرضرور پرهیز کنند و ایجاد فضای آرام باید به روح حاکم در رفتارهای قوای مقننه و مجریه تبدیل شود.

راهبرد ایجابی معطوف به تامین ثبات اقتصادی با تکیه بر شفافیت در عرصه کسب و کار است. ایجاد تعهدات باورپذیر نسبت به رعایت منافع اصحاب کسب و کار و الگوهای رفتاری شفاف و صریح در تعاملات اجزای دولت با یکدیگر و نیز دولت با بخش خصوصی، در صورت تداوم و پایداری می‌تواند به تقویت و بهبود کسب و کار منتهی شود.

منابع

الف - فارسی

- احمدی، سیدوحید. (۱۳۸۷). «بررسی مقایسه‌ای شاخص‌های فضای کسب و کار در ایران و جهان»، مجموعه پژوهش‌های اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، شماره ۳۰، ۷۲-۱.
- حسین‌زاده بحرینی، محمدحسین و ملک‌الساداتی، سعید. (۱۳۹۰). «موانع نهادی سرمایه‌گذاری و کسب و کار در ایران»، پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۵۹، ۵۵-۲۵.
- خلیلی عراقی، منصور و رمضان‌پور، اسماعیل. (۱۳۸۰). «اهمیت محیط باثبات اقتصاد کلان»، تحقیقات اقتصادی، شماره ۵۸، ۲۸-۱.
- دهقان‌منشادی، محمد و پوررحیم، پروین. (۱۳۹۲). «رابطه بین بی‌ثباتی اقتصاد کلان و رشد اقتصادی در ایران»، پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، شماره ۶۷، ۱۹۲-۱۷۱.
- رحمانی، تیمور؛ پوررحیم، پروین و دهقان‌منشادی، محمد. (۱۳۹۱). «بررسی رابطه بی‌ثباتی سیاست‌های اقتصاد کلان و توزیع درآمد در کشورهای در حال توسعه»، سیاست‌گذاری اقتصادی، شماره ۸، ۲۰۱-۱۸۱.
- ریشتر، ردلف. (۱۳۸۷). «اقتصاد نهادی جدید، آغاز، معنا و دورنما»، ترجمه سیدحسین میرجلیلی، مجله اقتصادی، شماره ۷۹ و ۸۰، ۸۷-۵۱.
- شهنازی، روح‌اله و دهقان‌شبنانی، زهرا. (۱۳۹۰). «بررسی تاثیر فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب»، پژوهشنامه اقتصادی، شماره ۴۲، ۱۸۵-۱۶۱.
- صالح‌آبادی علی. (۱۳۸۸). «نقش بازار سرمایه در بهبود فضای کسب و کار ایران»، نشریه پول و اقتصاد، شماره ۱، ۱۲۳-۱۰۱.
- طیبی، سیدکامیل و عباسلو یاسر. (۱۳۸۸). «اعتبارات بانکی و سایر تعیین‌کننده‌های اقتصادی فضای کسب و کار در ایران»، نشریه پول و اقتصاد، شماره ۱، ۵۷-۷۸.
- عرب‌مازار، عباس و احمدیان، مریم. (۱۳۸۹). «شاخص فضای کسب و کار و تاثیر آن بر سرمایه‌گذاری خصوصی در ایران»، فصلنامه اقتصاد دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۴، ۸۲-۵۳.

اثر بی‌ثباتی برخی شاخص‌های کلان اقتصادی بر تعداد شرکت‌های فعال... ۱۲۵

مرادحاصل، نیلوفر؛ مزینی، امیرحسین و پاریاب، سیدحسین. (۱۳۸۷). «اثر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری»، *اقتصاد و تجارت نوین*، شماره ۱۴، ۶۳-۳۹.

مکیان، نظام‌الدین؛ امامی‌میبیدی، مهدی؛ عشرتی، سمانه و احمدی، زهره. (۱۳۹۲). «فضای کسب و کار، راهبرد رشد؛ مقایسه کشورهای اسلامی منطقه منا و سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی»، *پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*، شماره ۱۱، ۸۴-۷۵.
نوفروستی، محمد. (۱۳۸۷). *ریشه واحد و همجعی در اقتصادسنجی*، تهران: موسسه خدمات فرهنگی رسا.

ب- انگلیسی

- Afonso, A. and Furceri, D. (2010), "Government Size, Composition, Volatility and Economic Growth", *European Journal of Political Economy*, 26(4), 517-532.
- Alchian, A. 1965. "Some Economics of Property Rights", *Politico*, 30(4), 816-829.
- Andreica, A. (2004), "Evaluating ICT Implementations within the Romanian Business Environment", *Journal of Transition Studies Review*, 11(3), 236-243.
- Armstrong, J. S. (1970), "An Application of Econometric Models to International Marketing", *Journal of Marketing Research*, May (VII), 190-198
- Asaferi, G., Kumbhakar, S. C. and Mantescu, D. (2008), "Ownership, Business Environment and Productivity Change", *Journal of Comparative Economics*, 36, 498-509.
- Azeinman, J. and Pinto, B. (2005). *Managing Economic Volatility and Crises: A Practitioner's Guide*. NBER Working Paper, No. 10602. Cambridge, MA, Cambridge University Press.
- Bah, E. and Fang, L. (2015), "Impact of the Business Environment on Output and Productivity in Africa", *Journal of Development Economics*, 114, 159-171.
- Bartel, A. P. and Harrison, A. E. (2005), "Ownership Versus Environment: Disentangling the Sources of Public-sector Inefficiency", *Review of Economics and Statistics*, 87(1), 135-147.
- Berg, J. and Cazes, S. (2007), "The Doing Business Indicators: Measurement Issues and Political Implications", *Economic and Labor Market Market Paper*, 6, 1-31.

- Bhat, R. C., Sivakumar, A., & Axhausen, K.W. (2003), "An Analysis of the Impact of Information and Communication Technologies on Non-maintenance Shopping Activities", *Transportation Research, Part B*, 37, 857-881.
- Bhattacharjee, A., Higson, C., Holly, S. and Kattuman, P. (2009), "Macroeconomic Instability and Business Exit: Determinants of Failures and Acquisitions of UK Firms", *Economica*, 76, 108-131.
- Blank, R. 2004. "Poverty, Policy and Place: How Poverty and Policies to Alleviate Poverty are Shaped by Local Characteristics", Rural Poverty Research Center Working Paper, 04-02.
- Borges, M., Hoppen, N., & Luce, F. B. (2009), "Information Technology Impact on Market Orientation in e-Business", *Journal of Business Research*, 62, 883-890.
- Choi, J. and Thum, M. (2005), "Corruption and the Shadow Economy", *International Economic Review*, 46(3), 817-836.
- Crandall, M. S., & Weber, B. A. (2004), "Local Social and Economic Conditions, Spatial Concentrations of Poverty, and Poverty Dynamics", Rural Poverty Research Center Working Paper, 04-04.
- Daft, L. R. (2003). *Management*. Boston: Cengage Learning Publication.
- Dehn, J. (2000). Commodity Price Uncertainty in Developing Countries. World Bank Policy Research Working Paper, No. 2426, The World Bank.
- Di Giovanni, J. and Levchenko, A. (2010). The Risk Content of Exports: A Portfolio View of International Trade. NBER Working Paper Series, No. 16005.
- Djankov, S. and Murrell, P. (2002), "Enterprise Restructuring in Transition: A Quantitative Survey", *Journal of Economic Literature*, 40(3), 739-792.
- Doing Business .(2016). World Bank Report.
- Egert, B., Halpern, L. and MacDonald, R. (2006), "Equilibrium Exchange Rates in Transition Economies: Taking Stock of the Issues", *Journal of Economic Surveys*, 20(2), 257-324.
- Ehrlich, I., Gallais-Hamonno, G., Liu, Z. and Lutter, R. (1994), "Productivity Growth and firm Ownership: An Analytical and Empirical Investigation", *Journal of Political Economy*, 102, 1006-1038.
- Fatas, A. and Mihov, I. (2007). *Fiscal Discipline, Volatility, and Growth*. In P.G. Serven and R. Suescun (eds), *Fiscal Policy, Stabilization, and Growth* (pp. 43-74). Washington, DC: Latin American Development Forum, The World Bank.

- Fischer, S. (1993), "The Role of Macroeconomic Factors in Growth", *Journal of Monetary Economics*, 32, 485-512.
- Griffith, R., Harisson, R. and Macarmey, G. (2005), "Product Market Reforms, Labour Market Institutions and Employment", *The Economic Journal*, 117, 142-166.
- Haddow, A., Hare, C., Hooley, J. & Shakir, T. (2013), "Macroeconomic Uncertainty: What is it, How Can we Measure it and Why does it Matter?", *Bank of England Quarterly Bulletin*, 53(2), 100-109.
- Hallward-Driemeier, M. and Pritchett, L. (2011), "How Business Is Done and the Doing Business : The Investment Climate when Firms Have Climate Control", World Bank Policy Research Working Paper, 5563.
- Hotchkiss, D. R., Rous, J.J., Seiber, E.E., & Berruti, A.A. (2002). The Influence of Maternal & Child Health Service Utilization & Access to Private Sector Family Planning Services on Subsequent Contraceptive Use: A Multicountry Study. Commercial Market Strategies Foundation, Technical Paper Series, 5.
- Ismihan, M., Tansel, A. and Metin-Ozcan, K. 2002. "Macroeconomic Instability, Capital Accumulation and Growth: The Case of Turkey (1963-1999)", ERF (Economic Research Forum) Working paper, 0209.
- Karnameh Haghighi, H., Sameti, M. and Dallali Isfahani R. (2012), "The Effect of Macroeconomic Instability on Economic Growth in Iran", *Research in Applied Economics*, 4, 39-61.
- Klein, B. (1962). *The Decision Making Problem in Development*. National Bureau of Economic Research, the Rate and Direction of Inventive Activity, Princeton: Princeton University Press.
- Koren, M. and Tenreyro, S. (2007), "Volatility and development", *Quarterly Journal of Economics*, 122(1), 243- 287.
- Lai, J., & Chen, W. (2009), "Measuring e-Business Dependability: The Employee Perspective", *The Journal of Systems and Software*, 82, 1046-1055.
- Lee, S., McCann, D. and Torm, N. (2008), "The World Bank's Employing Workers Index: Findings and Critiques—A Review of Recent Evidence", *International Labor*, 147(4), 416-432.
- Li, G., & Yang, H., Sun, L., & Sohal, A. S. (2008), "The Impact of IT Implementation on Supply Chain Integration and Performance", *International Journal of Production Economics*, 120, 125-138.
- Loayza, N.V., Ranciere, R., Serven, L. and Ventura, J. (2007), "Macroeconomic Volatility and Welfare in Developing Countries: an Introduction", *World Bank Economic Review*, 21(3), 343-357.

- Luzar, E. J., & Cosse, K. J. (1998). Willingness to Pay or Intention to Pay: The Attitude-Behavior Relationship in Contingent Valuation, *Journal of Socio-Economics*, 27(3), 427-444.
- Malik, A. and Temple, J. (2009), "The Geography of Output Volatility", *Journal of Development Economics*, 90, 163-178.
- Meggison, W. L., & Netter, J. M. (2001), "From State to Market: A Survey of Empirical Studies on Privatization", *Journal of Economic Literature*, 39, 321-389.
- Mouelhi, R. (2009), "Impact of the Adoption of Information and Communication Technologies on firm Efficiency in the Tunisian Manufacturing Sector", *Journal of Economic Modelling*, 26, 961-967.
- Nyström, K. (2010), "Business Regulation and Red Tape in the Entrepreneurial Economy", CESIS Electronic Working Paper Series, 225.
- Rao, P. M. (2001), "The ICT Revolution, Internationalization of Technological Activity and the Emerging Economies: Implications for Global Marketing", *Journal of International Business Review*, 10(5), 571-596.
- Sachs, J., Zinnes, C., and Eilat, Y. (2000), "The Gains from Privatization in Transition Economies: Is "Change of Ownership" Enough? " *IMF Staff papers*, 48, 146-170.
- Shirley, M. M and Walsh, P. (2001), "Public Versus Private Ownership: The Current State of the Debate", World Bank Policy Research Working Paper, 2420.
- Smith, L. C., & Haddad, L. (2000). *Explaining Child Malnutrition in Developing Countries: A Cross- country Analysis*. Washington: International Food Policy Research Institute Publication.
- Stel, A., Story D.J., and Thurik A. R. (2006), "The Effect of Business Regulations on Young Business Entrepreneurship", *Small Business Economics*, 28, 171-186.
- Valentinea, G., & Holloway, L. S. (2001), "A Window on the Wider World? Rural Children's use of Information and Communication Technologies", *Journal of Rural Studies*, 17, 383-394.
- Vickers, J. and Yarrow, G. (1988). *Privatization: An Economic Analysis*. Cambridge: MIT Press.
- Wolf, H. (2005). *Volatility: Definitions and Consequences*. In J. Azeinman and B. Pinto (eds), *Managing Economic Volatility and Crises*, Cambridge: Cambridge University Press.
- World Development Report (2005). *A Better Investment Climate for Everyone*. World Bank.